
Present dankzij vrijwilligers

Ouderenzorg en extramurale geestelijke verzorging

In de toekomstige praktijk zullen we steeds meer te maken krijgen met extramurale geestelijke verzorging en samenwerking met vrijwilligers. Wat betekent dit voor het beroep van de geestelijk verzorger? Vorig jaar schreef Ren Lantman in TGV over de ervaringen van het Centrum Ontmoeting in Levensvragen in Nijmegen. In dit artikel wordt verder ingegaan op de competenties die het werken met vrijwilligers vraagt van de geestelijk verzorger, naar aanleiding van ervaringen binnen een vergelijkbaar project in de regio Rotterdam.

Elly Prinse en Bea Cox-Euser

DE EXTRAMURALISERING in de ouderenzorg neemt in Nederland een hoge vlucht. In het spoor van het overheidsbeleid blijven ouderen langer thuis wonen. Dat betekent een toename van kwetsbaarheid bij thuiswonende ouderen. Geestelijk verzorgers zien hoe ouderen, die zij voorheen binnen de instelling zouden hebben begeleid, nu alleen komen te staan in hun

worsteling met existentiële vragen of gevoelens van zinloosheid. Door de ontkerkelijking hebben deze ouderen vaak geen plek waar helende aandacht is voor hun vragen op existentieel of spiritueel niveau.

De vraag rijst hoe geestelijke verzorging vorm te geven in deze context. Heikel punt is de uiterst summiere en onzekere financiering van extramurale geestelijke verzorging. De behoefte om te zoeken naar oplossingen is echter sterk. Zo was er veel belangstelling voor de op 4 april 2014 door de VGVZ georganiseerde bijeenkomst rond financieringsmogelijkheden voor geestelijke verzorging buiten de instelling.

Een van de mogelijkheden om met weinig financiële middelen toch enigszins tegemoet te komen aan de behoefte aan extra-

murale geestelijke verzorging is samenwerking met vrijwilligers. Er zijn projecten in Nederland waarbinnen reeds een aantal jaren ervaring is opgebouwd in de samenwerking met vrijwilligers. Vorig jaar beschreef Ren Lantman de ervaringen binnen het COIL in dit tijdschrift (Lantman 2013). Een ander initiatief betreft het Rotterdamse project MOTTO.

MOTTO

In 2005 startte de Stichting Geestelijke Verzorging Rijnmond (SGVR) het project MOTTO in de Rotterdamse deelgemeente IJsselmonde. MOTTO staat voor 'meelevende ondersteuning ten behoeve van thuiswonende ouderen'. Geestelijk verzorgers van de SGVR wilden via dit project, met behulp van de inzet van vrijwilligers, geestelijke verzorging beschikbaar maken voor thuiswonende ouderen.

Enkele jaren geleden is het MOTTO-project ondergebracht bij de stichting SAMENo10, een stichting die meerdere vrijwilligersprojecten in Rotterdam beheert en ondersteunt. MOTTO floreert inmiddels ook in de Rotterdamse wijk Prins Alexander en momenteel wordt uitbreiding gerealiseerd in de wijk Hillegersberg-Schiebroek.

In elk van de twee gebieden waar het project al langer loopt, geeft een geestelijk verzorger met een aanstelling voor 16 uur per week leiding aan 18 tot 20 vrijwilligers. Per jaar worden er in ieder van deze gebieden 20 tot 24 nieuwe cliënten aangemeld. Iedere potentiële cliënt wordt eerst bezocht door de geestelijk verzorger, die beslist over eventuele koppeling aan een vrijwilliger. Aanmeldingen komen vooral via maatschappelijk werkers, maar ook via anderen uit het brede netwerk in de wijk.

De vrijwilligers bieden een stuk geestelijke verzorging aan de cliënten die zij bezoeken. Zij begeleiden en ondersteunen bij zingeving en spiritualiteit door met hen in gesprek te gaan over levensvragen en zingeving. Het betreft inhoudelijk werk, dat van

de vrijwilligers zekere kwaliteiten verlangt. Maar ook aan de geestelijk verzorger stelt de samenwerking met vrijwilligers eisen. Het brengt een verschuiving van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat' teweeg, die vraagt om specifieke, soms geheel nieuwe vaardigheden.

Geestelijk verzorgers zien ouderen alleen staan in hun worsteling met existentiële vragen

Kortom, samenwerken met vrijwilligers in de extramuraal geestelijke verzorging heeft consequenties voor de beroepsuitoefening. Op de vraag wat de samenwerking met vrijwilligers betekent voor het beroep van de geestelijk verzorger wil dit artikel, aan de hand van de ervaringen binnen MOTTO, dieper ingaan.

Van 'zorgen voor' naar 'zorgen dat'

Het extramuraal gebied is uitgestrekt, en alles zelf doen is binnen de beschikbare budgetten nagenoeg onmogelijk. In het MOTTO-project staan de geestelijk verzorgers een deel van hun werk af aan de vrijwilligers. Tegelijk willen zij dat de kwaliteit van dat werk behouden blijft. Dat vraagt om zorg, oplettendheid en speciale vaardigheden. Als eerste van die vaardigheden kan de selectie van vrijwilligers worden genoemd. Er zijn gelukkig genoeg mensen die hun vrijwillige inzet beschikbaar willen stellen, maar niet iedereen die zich meldt heeft het ook in zich om MOTTO-vrijwilliger worden. Er zijn zekere talenten voor nodig. Die talenten kunnen schuilen in een zintuig voor existentiële vragen, innerlijke ruimte om het verhaal van de ander te ontvangen, een trouwe toeleg of het vermogen om te raken aan iemands spiritualiteit. De geestelijk verzorger moet zijn of haar empathisch vermogen aanwenden en een kritische blik ontwikkelen om te toetsen of de vrijwilliger de talenten heeft die nodig zijn om het werk op zich te nemen.

Maar er is meer te doen voor de geestelijk verzorgers. De vrijwilligers van MOTTO gaan

niet zomaar op pad, want het is geen lichte taak die zij op zich nemen. Hun inzet vraagt om toerusting en goede begeleiding. De vrijwilligers krijgen daarom een starttraining op het gebied van zingeving en luistervaardigheden. Vervolgens is er iedere zes weken een vrijwilligersbijeenkomst met themasprekingen en uitwisseling van ervaringen. Training en bijeenkomsten staan onder leiding van de geestelijk verzorgers. Dit alles maakt dat de geestelijk verzorger zich in de samenwerking met vrijwilligers meer en meer ontwikkelt tot trainer en coach.

De geestelijk verzorger als trainer en coach

De vrijwilligers komen met hun inzet iets 'brengen', maar ze verwachten ook iets wat verder gaat dan een eenvoudig complimentje of bedankje.

De geestelijk verzorger ontwikkelt zich meer en meer tot trainer en coach

Recent werd de werkwijze van MOTTO onderzocht door onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut. Zij gingen in gesprek met de vrijwilligers en ontlokten aan hen enkele aanbevelingen. Onder andere willen zij graag meer gezamenlijke momenten waarin cases worden behandeld en nagespeeld, en meer theorie (Davelaar 2013, 43). Hieruit spreekt ook van de zijde van de vrijwilligers een verlangen naar kwaliteit, in de vorm van meer professionalisering.

Dit is een positieve ontwikkeling. Wel betekent het voor de geestelijk verzorgers van MOTTO een toenemende investering in training van en onderwijs aan de vrijwilligers. Willen zij de vrijwilligers betrokken houden en blijvend een beroep op hen kunnen doen, dan moeten opleiding en begeleiding zijn afgestemd op het niveau waarop de vrijwilligers willen en kunnen werken.

Uit de aanbevelingen in het onderzoeksrap-

port blijkt ook de wens van de vrijwilligers dat er vooral gebruik wordt gemaakt van hun ervaringskennis. Zij geven aan graag betrokken te zijn bij afwegingen rond het 'aannemen' van cliënten. De geestelijk verzorger zal vooral moeten *samenwerken* met de vrijwilligers om hen blijvend of in ieder geval voor langere duur aan het project te binden. Dit alles vraagt van de geestelijk verzorger kwaliteiten op het gebied van training en coaching. Ervaring en vakkenis, gidsende en inspirerende kwaliteiten worden ingezet, niet in de directe ondersteuning van cliënten, maar voor de training en professionalisering van vrijwilligers.

Bij trainerskwaliteiten kan gedacht worden aan vaardigheden in het begeleiden van groepen, het creëren van een veilige en stimulerende leeromgeving, het hanteren van groepsdynamiek, het ontwikkelen van lesmateriaal en het inzetten van verschillende leervormen. De geestelijk verzorger als coach is er voor de groep. Onderlinge verbinding, het delen van inspiratiebronnen, het samen toewerken naar verdieping en het 'leren van elkaar' worden door de geestelijk verzorger gestimuleerd en geïnspireerd. De geestelijk verzorger als coach is er ook voor de individuele vrijwilliger. Daarbij gaat het soms om 'geestelijke verzorging' voor deze vrijwilliger, soms om een stukje extra begeleiding in het werk.

De geestelijk verzorger als bewaker van grenzen

Borging van kwaliteit geschiedt door selectie, door training en coaching, maar ook door aandacht voor de grenzen van wat van een vrijwilliger mag worden verwacht.

Aandacht voor en onderzoek van die grenzen is niet nieuw. Wout Huizing stelt dat met name ten aanzien van de inhoudelijke taken een structureel overleg tussen vrijwilligers en geestelijke verzorging van belang is (Huizing 2006, 536). Ren Lantman beschrijft de grenzen die bij het COiL worden aangegeven in de trainingsopzet: een diep ingrijpen- de verlieservaring, signalen van dementie of

depressie, een doodsverlangen of concrete doodswens (Lantman 2013, 42).

Ook bij MOTTO gelden deze grenzen. Wel is het zo dat de grenzen niet altijd even strak zijn. Ze kunnen verschillen per vrijwilliger en in de loop der tijd kunnen veranderingen optreden binnen de relatie met de cliënt. De vinger moet aan de pols gehouden worden. De praktijk is, zoals Huizing aangeeft, dat telkens weer de geestelijk verzorger samen met de vrijwilliger afwegingen maakt ten aanzien van de mogelijkheden en beperkingen van de uit te voeren taken. Luisteren naar knelpunten en vrijwilligers serieus nemen in hun observaties is van belang. Het stelt de geestelijk verzorger telkens weer voor de vraag: 'wat kan of mag ik aan deze vrijwilliger overlaten?'

Het in het oog houden van de grenzen behoort tot de taken van de geestelijk verzorger. Het kunnen maken van de juiste afwegingen vraagt inzicht, maar ook een goed contact met de vrijwilligers.

Kansen

Samenwerking met vrijwilligers stelt niet alleen eisen aan de geestelijk verzorger, het biedt ook veel kansen op verrijkende ervaringen. Zo liggen er kansen in het gegeven dat de vrijwilligers hun eigen specifieke bagage meenemen. Zelden melden zich vrij-

willigers aan die huppelend en gedachteloos door het leven gaan. Zij brengen de nodige levenservaring en een portie wijsheid mee. De inbreng van de vrijwilligers tijdens de bijeenkomsten kan daardoor verrassend en leerzaam zijn. De vrijwilligers zijn zich vaak terdege bewust van de eigen spiritualiteit. Voor veel vrijwilligers van MOTTO zijn zingevings- en levensvragen een belangrijk onderwerp in hun persoonlijk leven, waar ze tijdens hun vrijwilligerswerk extra aandacht aan kunnen geven (Davelaar 2013, 15, 41).

Tijdens de bijeenkomsten voor de vrijwilligers komen thema's aan de orde die aansluiten bij de spirituele behoeften van de vrijwilligers. Zij ervaren de bijeenkomsten als leerzaam en inspirerend. Een bijzondere schat voor de geestelijk verzorger vormt de kleurrijkheid van de groep MOTTO-vrijwilligers. Zij komen uit diverse levensbeschouwelijke 'windstreken' en omdat de cliënten van MOTTO eveneens verschillende levensbeschouwelijke achtergronden hebben, biedt dit veel kansen op het maken van vruchtbare matches. Vruchtbare matches vormen het hart van de samenwerking met vrijwilligers.

De kunst van het matchen

Het werk van de vrijwilligers van MOTTO is gebaseerd op de presentiebenadering van Andries Baart, waarin de relatie centraal